

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASİ

KRİMİNALİSTİKA FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU №2. KRİMİNALİSTİK EYNİLƏŞDİRMƏ VƏ
DİAQNOSTİKA.**

Tərtib etdi: «Kriminalistika» kafedrasının
rəisi, polis polkovniki ***Allahverdi Mahmudov***

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 3. “ 22 noyabr ” 2008-ci il

B A K I 2 0 0 8

MÖVZU № 2. «KRİMİNALİSTİK EYNİLƏŞDİRMƏ VƏ DİAQNOSTİKA.»

Mühazirənin planı:

Giriş.

1. Kriminalistik eyniləşdirmənin anlayışı, mahiyyəti, növləri və elmi əsasları. Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi
 2. Eyniləşdirmə əlamətlərinin təsnifatı. Kriminalistik eyniləşdirmənin tətbiqi sahələri
 3. Kriminalistik diaqnostikanın anlayışı, obyektləri, növləri və vəzifələri.
- Nəticə.

Ədəbiyyat:

1. P.S.Belkin «Kriminalistika» Moskva 1987
2. K.Q.Sarıcalinskaya «Kriminalistika» Bakı 1999
3. C.İ.Süleymanov və başq. «Kriminalistika» Bakı 2000
4. П.С.Белкин, В.П.Лавров, И.М.Лузгин «Криминалистика» Москва 1988
5. И.Ф.Понтемов, Н.А.Селиванов «Криминалистика» Москва 1988
6. Н.П.Яблоков «Криминалистика» Москва 1995
7. С.В.Дубровин «Криминалистическая диагностика» Москва 1989

G İ R İ Ş

Dövlət və ictimai həyatın hüquqi əsasının möhkəmləndirilməsi qanunçuluğa və hüquq qaydalarına riayət edilməsi, günün vacib məsələlərindən biridir.

Müasir dövrdə cinayətlərin açılmasında, istintaqında və qarşısının alınmasında müxtəlif elmlərin nailiyyətlərindən istifadə olunur. Bu sahədə kriminalistika elminin nailiyyətləri daha böyükdür. Kriminalistika elminin nailiyyətləri cinayətkarlığa qarşı mübarizədə müxtəlif növ üsul və metodlar formasında tətbiq edilir.

Bu üsullardan biri də kriminalistik eyniləşdirmədir. Eyniləşdirmə kriminalistik ekspertizaların əsasını təşkil edir. Eləcə də eyniləşdirmə istintaq hərəkətlərində istifadə olunur. Məsələn: hadisə yerinə baxışda, tanınma üçün təqdim etmə və s.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 28 və 38 –ci maddələrində qeyd olunur ki, məhkəmə, prokuror, müstəntiq və təhqiqat aparan şəxs işin hallarının hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması üçün qanunla nəzərdə tutulan bütün tədbirləri görməli, təqsirləndirilən şəxsi həm ifşa edən, həm də ona bəraət verən, habelə onun məsuliyyətini yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları aşkar etməlidir. Əsas məqsəd qanunun bütün imkanlarından istifadə edərək cinayət törətmiş şəxsi ifşa etmək və bununla ölkəmizin hər bir güşəsində adamlarda dövlətin onların qayğılarına qaldığına inam yaratmaqdır.

Bu günkü mühazirədə eyniləşdirmə ilə bərabər qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi nəzəriyyəsi və kriminalistik diaqnostikanı da müzakirə edəcəyik.

Sual 1. Kriminalistik eyniləşdirmənin anlayışı, mahiyyəti, növləri və elmi əsasları. Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi

Görkəmli kriminalist, professor S.M.Potapovun 1940-cı ildə yazdığı “Kriminalistik eyniləşdirmənin prinsipləri” adlı əsərindən sonra bu problemlə bağlı məsələlər kriminalist hüquqşünas alimlərinin həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur.

Kriminalistlərin eyniləşdirmə problemlərinə böyük marağı onunla bağlıdır ki, eyniləşdirmə istər cinayət, istərsə də mülki işlər üzrə sübutetmə prosesində xüsusi rol oynayır. Artıq kriminalistik eyniləşdirmə cinayət və mülki işlər üzrə obyektiv həqiqətin müəyyən olunmasında, bu və ya digər faktların varlığını və ya yoxluğunu sübut edən elmi üsula çevrilmişdir. İstintaq və məhkəmə təcrübəsində tez-tez obyektlərin eyniləşdirilməsi ilə əlaqədar istintaq hərəkətləri keçirilir. Məsələn, şəxsin, meyitin və ya hər hansı bir əşyanın eyniləşdirilməsi. Ən çox isə eyniləşdirmə metodlarından kriminalistik ekspertizalar keçirilərkən istifadə olunur.

Ekspert-kriminalistlər tərəfindən eyniləşdirmə aparılaraq, cinayətlərin açılması və təqsirli şəxsin ifşa edilməsi üçün cinayət işində həlledici əhəmiyyətə malik rəylər verilir.

Kriminalistik eyniləşdirmə haqqında təlim kriminalistika elmi üçün ümumi nəzəri əhəmiyyətə malikdir. Eyni zamanda, onun cinayət prosesinin sübutetmə nəzəriyyəsi üçün də böyük əhəmiyyəti vardır. Kriminalistik eyniləşdirmə araşdırma zamanı bütün sübutetmə mərhələlərində öz təcrübi tətbiqini tapır, yeni bütün sübutetmə mərhələlərində ona ehtiyac duyulur və ondan geniş istifadə edilir.

Kriminalistik eyniləşdirmə nəzəriyyəsi dedikdə, biz məhkəmə sübutları əldə etmək üçün maddi obyektlərin, onların əkslərinə görə ümumi prinsiplər əsasında eyniləşdirilməsi barədə təlim başa düşürük.

Bu nəzəriyyə fəlsəfi dərk etmə nəzəriyyəsinin kateqoriyaları olan: eynilik, müxtəliflik, fərdilik, davamlılıq, kimi xassə və əlamətlər kimi kateqoriyalara istinad edərək onlara əsaslanır.

Maddi aləmin gerçəkliyinin dərk edilməsi prosesi zamanı eyniləşdirmə xüsusi yer tutur.

Məntiqi aspektdə götürsək, istənilən obyektin, predmetin dərk edilməsi eyniləşdirmə prosesi ilə həyata keçirilir.

Öz istiqamətinə və sübutetmə əhəmiyyətinə görə kriminalistik eyniləşdirmə müxtəlif ola bilər. Məsələn, giliz üzərində olan izlər əsasında silahı müəyyən etmək olur. Hadisə yerindən götürülmüş əl-barmaq izlərinə əsasən şəxsi müəyyənləşdirib, həmin şəxsin hadisə yerində olması sübuta yetirilir. Hadisə yerində qalmış avtomaşının fara şüşəsinin qırıqları şübhəli şəxsin avtomaşının farasının qalıq hissəsi ilə tamliq təşkil etməsi müəyyən edilir. İtkin düşmüş şəxsin kartoçkası ilə naməlum meyitin xarici əlamətlərini müqayisə etmə yolu ilə onun şəxsiyyəti müəyyənləşdirilir.

Dialektik eyniləşdirmə haqqında materialist təlim – hər bir maddi aləmin obyektinin fərdiliyinə, təkrar - olunmazlığına əsaslanır. Bu isə o deməkdir ki, maddi aləmin hər bir obyektini təkrar olunmaz, fərdi, yalnız özü ilə eyni olan və ona oxşar obyektlərdən fərqlənən obyektidir.

Kriminalistik eyniləşdirmə – iş üzrə həqiqəti müəyyən etməyə kömək edən bir vasitədir.

Kriminalistik eyniləşdirmə haqqında təlimin kriminalistika elmində böyük nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti vardır. Eyniləşdirmə, sübutların toplanması prosesində, istintaq və məhkəmə orqanlarının fəaliyyətində, həmçinin bu məqsədlə təşkil edilən müxtəlif növ kriminalistik ekspertizaların keçirilməsində tətbiq edilir.

Eyniləşdirmə prosesində qoyan obyektin müəyyən edilməsi məqsədilə izdə əks olunan əlamətlər ehtimal olunan izi qoyan obyektin əlamətləri ilə müqayisə edilir.

Eyniləşdirmə istintaqı aparılan cinayət hadisəsi ilə bağlı obyektlərin eyniyyət məsələsini və hadisə ilə bağlı əlaqəsini müəyyən etmək məqsədi ilə aparılan müqayisəli tədqiqatdır.

Obyektin eyniliyi dedikdə, hər şeydən əvvəl, həmin obyektin xarakterizə edən əlamətlərin başqa obyektlərdə, o cümlədən ona oxşar, yaxud həmin növ və ya cinsdən olan obyektlərdə təkrar olunmaması və bunlardan fərqlənməsi başa düşülür.

Kriminalistik eyniləşdirmə nəzəriyyəsinin strukturu aşağıdakılardan ibarətdir:

- xüsusi nəzəriyyə;
- eyniliyin müəyyənləşdirilməsi prosesi;
- dərkətmə metodu;
- obyektlərin bir-birinə bağlılığının müəyyənləşdirilməsi faktı.

Kriminalistik eyniləşdirmənin metodoloji əsasları:

- fərdilik;
- nisbi davamlılıq;
- obyektlərin bir-biri ilə əlaqəsi.

Eyniləşdirmənin obyektləri:

- 1) subyektinə görə:

- müstəntiq;
- ekspert;
- hakim;
- əməliyyat müvəkkili.

2) obyektinə görə:

- sənədlər;
- əşyalar;
- canlı şəxslər, meyitlər və onun hissələri;
- heyvanlar və onların cəsədləri.

3) əksetmə xarakterinə görə:

- maddi qeyd olunmuş şəxsə görə;
- fikri obraza görə;
- təsvirə görə;
- ümumi əmələ gəlmə əlamətlərinə görə.

Eyniləşdirmə prosesində 2 obyekt iştirak edir:

- a) eyniləşdirən;
- b) eyniləşdirilən.

Eyniləşdirmə prosesində müəyyən edilməli olan obyekt eyniləşdirilən obyekt adlanır.

Eyniləşdirilən obyektin müəyyən edilməsi üçün vasitəçi rolunu oynayan obyektlərə isə eyniləşdirən obyekt deyilir.

Kriminalistik eyniləşdirmə haqqında təlimin kriminalistika elmində böyük nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti vardır. İstintaq, təhqiqat və məhkəmə orqanlarının fəaliyyətində və bu məqsədlə təşkil olunan müxtəlif növ kriminalistik ekspertizaların keçirilməsində tətbiq olunur.

Beləliklə, kriminalistik eyniləşdirmə – araşdırılan hadisənin hazırlanması, törədilməsi, gizlədilməsi zamanı maddi aləmin

obyektlərinin şəraitlə və digər obyektlərlə qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranmış əkslərin uyğunlaşdırılması məqsədi ilə istifadə olunan prinsiplər, elmi əsaslandırılmış metodlar və vasitələr sisteminə deyilir.

Kriminalistik eyniləşdirmə heç də müxtəlif obyektlərə xas olan bütün xüsusiyyətlərə və əlamətlərə əsaslanmır. Eyniləşdirmə aparılarkən obyektin xarici formasının fərdiliyinin böyük əhəmiyyəti vardır. Eyniləşdirilən obyekt müəyyən etmək üçün onun maddi əksdə, yaxud izdə qoyduğu əlamətlər əsasında müəyyən qərara gəlmək üçün kifayət qədər olmalıdır. Maddi obyektlərin eyniliyinin müəyyən edilməsindən fərqli olaraq qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi ümumi eyniləşdirmə əlamətləri əsasında aparılır.

Hadisələrin və proseslərin vəziyyətinin öyrənilməsində kriminalistik diaqnostika da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Kriminalistik diaqnostikanın ümumi vəzifəsi obyektiv həqiqətin müəyyən edilməsi, obyektlərin (hadisələrin) xüsusiyyətlərini, vəziyyətlərini öyrənməkdən, izah etməkdən ibarətdir.

Eyniləşdirmə və diaqnostikanın məqsədləri ümumi olsa da (törədilmiş cinayət hadisəsi ilə bağlı sübutları müəyyən etmək), onların həll etdikləri vəzifələrin mahiyyəti müxtəlifdir. Eyniləşdirmə zamanı söhbət fərdi obyekt müəyyən etməkdən, ikinci halda isə hadisənin baş verdiyi konkret şəraiti müəyyən etməkdən gedir. Hər iki məsələ bir-biri ilə sıx əlaqəlidir. Belə ki, izlərin yaranma şəraitinin müəyyən edilməsi bütün hallarda obyektin həmin izlərə görə eyniləşdirilməsi ilə müşayiət olunur.

Diaqnostik tədqiqat prosesində hadisələrin baş vermə səbəbləri, mexanizmi, obyektlərin xüsusiyyətləri haqqında

müəyyən nəticələrə gəlmək mümkündür. Məsələn, yol-nəqliyyat hadisəsi zamanı mövcud izlərin kompleks diaqnostik təhlili vasitəsi ilə nəqliyyat vasitələrinin toqquşduğu ana qədər ki sürətlərini, hərəkət istiqamətini, toqquşma yerlərini, hərəkət trayektoriyalarını, sonrakı yerdəyişmələrini və s. müəyyən etmək olur.

Eyniləşdirilən obyektlərin - onların izlərinə, yaxud digər əkslərinə görə müəyyən edilməsi, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi həmin obyektlərin fərdiliyinə və nisbi sabitliyinə əsaslanır. Hətta kütləvi şəkildə standart müvafiq istehsal olunan əşyalar (məmulatlar) özlərinin bir sıra xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənir. Bu kimi fərdi əlamətlər əşyanın həm istehsalı, həm də istismarı prosesində əmələ gəlir. Lakin hər bir əşya göstərilən fərdi xüsusiyyətlərə malik olmaqla yanaşı, həm də ümumi əlamətlərə malikdir. Bu baxımdan eyniliyi oxşarlıqdan fərqləndirmək lazımdır. Məlumdur ki, eyni cinsdən, yaxud eyni növdən olan əşyaları bir-birinə yaxınlaşdıran bir sıra ümumi oxşar cəhətlər vardır. Lakin bu, əşyaları eyni olması demək deyildir. Eyniləşdirmə prosesinin vəzifəsi belə oxşarlığı deyil, obyektin eyniliyini müəyyən etməkdir.

Eyniləşdirmə obyektlərinin sabitliyini nəzərə almaq lazımdır. Çünki, obyektlərin fərdiliyi, nisbi sabitliyi həmin obyektlər üzrə eyniləşdirmə aparılmasına imkan verən mühüm şərtlərdəndir. Obyektlərin sabitliyi nisbi xarakter daşıyır və konkret şəraitdən asılı olaraq müxtəlif dərəcədə dəyişikliyə uğrayır. Eyniləşdirmə obyektlərinin xarakterindən və xassələrindən asılı olaraq onların sabitlik dərəcəsi də müxtəlif olur. Bu mülahizədən sonra belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, bir qrup obyekt nisbi sabit, digər qrup obyekt az sabit xassəyə malik olur. Məsələn, kriminalistik eyniləşdirmənin obyektini olan əlin ovucunda və barmaqları

üzərindəki papilyar xətləri daha çox sabit xassəyə malikdir. İnsan anadan olandan öləndək həmin papilyar xətlər nisbi dəyişkən qalır. Papilyar xətlərin sabitliyi dəri örtüyünün funksiyası və anatomik quruluşunun xüsusiyyəti ilə izah olunur. Dəri örtüyünün qoruyucu funksiyası papilyar xətləri mexaniki, termiki və digər xarici təsirlərdən qoruyur və beləliklə, papilyar xətlərin nisbi sabitliyini təmin etmiş olur. Hətta papilyar xətlər yüngül xəsarət aldıqda, yaxud müxtəlif alətlər vasitəsilə müəyyən zədəyə məruz qaldıqda belə, bir müddətdən sonra bərpa olunur və əvvəlki vəziyyətini alır.

Nisbətən az sabitlik xassəsinə malik eyniləşdirmə obyektlərinə yazı xəttini misal gətirmək olar. Yazı xətti şəxs tərəfindən qəsdən, xarici, psixoloji, fiziki, sərxoş, xəstəlik, icra edənin vəziyyəti və s. kimi başqa amillərin təsiri nəticəsində dəyişilə bilər. Adətən, həmin dəyişikliklər yazı xəttinin sabitliyini tam yox, qismən dəyişir. Belə hallarda yazı xəttinin sabitlik əlamətləri qalır və eyniləşdirmə prosesinin həyata keçirilməsi üçün kifayət edir. Yumşaq materialdan hazırlanmış məmulatlar kriminalistik eyniləşdirmənin obyektini kimi az sabitlik xassəsinə malik olur. Çünki onların mütəmadi istismarı nəticəsində sabitliyin bəzi əlamətlərini itirərək eyniləşdirmənin aparılması üçün kifayət etmir.

Beləliklə, obyektlərin sabitlik dərəcəsindən asılı olaraq müxtəlif xarici təsirlər nəticəsində onlarda olan ilk əlamətlər öz keyfiyyətini itirir. Bəzən bu əlamətlər o dərəcədə keyfiyyətini itirir ki, eyniləşdirmə aparmaq belə mümkün olmur. Eyniləşdirilən obyektlərin ilk əlamətlərində dəyişikliklər işin açılmasında marağı olan şəxslər tərəfindən qəsdən, yaxud kənar şəxslər tərəfindən təsadüfən də edilə bilər. Elə bu səbəbdən eyniləşdirmə aparın şəxs eyniləşdirmə obyektlərinin nə kimi dəyişikliklərə məruz qala

bilməsini müəyyən etməli və istintaq prosesində bunu nəzərə almalıdır.

Kriminalistik eyniləşdirmənin mühüm şərtlərindən biri də eyniləşdirilən obyektlərin əlamətlərinin özündə əks etdirmək qabiliyyətinə malik olmasıdır.

Eyniləşdirilən obyekt onun qoyduğu maddi əkslərə əsasən müəyyən edilir və bu maddi əkslər isə müxtəlif formada ola bilər. Belə maddi əkslər iz şəklində ayrı-ayrı predmetlərə, insanın bu və ya digər vərdişi şəklində, cinayətkarın, yaxud ayrı-ayrı əşyaların fotosəkillərində, əşyanı və ya cinayətkarı müşahidə edən şəxsin həmin əşya və ya cinayətkar haqqında təsəvvürü şəklində ifadə oluna bilər.

Beləliklə, eyniləşdirmə iki üsulla: birinci, insan yaddaşı, yaxud təsəvvürə görə obyektin eyniliyinin müəyyən edilməsi; ikinci, qoyduğu maddi əksə görə (əl, barmaq, ayaq izləri, sındırma aləti izləri və s.) onun eyniləşdirilməsi ilə aparıla bilər.

Eyniləşdirilən obyektin onu müşahidə edən şəxsin təsəvvürünə görə əldə edilən məlumatlar əsasında müəyyən edilməsi, şəxsin həmin obyektə nə dərəcədə qavraması, yadda saxlaması və onu sonradan təsəvvüründə canlandırması kimi psixoloji proseslərin tədqiq edilməsini tələb edir. Belə tədqiqatlar texniki xarakter daşımadığı üçün dindirilmənin, tanınma üçün təqdim etmənin və digər istintaq hərəkətlərinin taktiki üsulları əsasında aparılır.

Eyniləşdirilən obyektlərin qoyduqları maddi əkslərə, yəni onların izlərinə, yaxud foto şəkillərinə, ya da insanın bu və ya digər vərdişinə əsasən eyniləşdirilməsi elmi-texniki üsul və vasitələrin

tədbiq edilməsini tələb etdiyi üçün belə tədqiqatlar mütəxəssislər tərəfindən aparılır.

Eyniləşdirilən obyektlərin qoyduğu maddi əkslərin hansı formada ifadə olunmasından asılı olmayaraq, eyniləşdirmə üçün obyektlərin əhəmiyyəti bununla izah olunur ki, həmin əkslər adətən, onu yaradan obyektin xarici quruluşunun bir sıra xarakterik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir.

Eyniləşdirilən obyektin müəyyən edilməsində onun xarici quruluşunun xarakterik xüsusiyyətinin izdə nə dərəcədə əks olunmasının həlledici əhəmiyyəti vardır. İzin yaranma mexanizmindən və şəraitindən, habelə izi qoyan və üzərində iz qalan obyektlərin xassələrindən asılı olaraq müxtəlif keyfiyyətdə özündə əks etdirmə qabiliyyətinə malikdir.

Daha bir misal: Adi torpaqda qalan izi onu xarakterizə edən mühüm əlamətləri bir qayda olaraq özündə əks etdirmə qabiliyyətinə malikdirsə, narın qumda qalan belə izlər əsasən keyfiyyətsiz olur. Çünki narın qum həddən artıq səpələnmə xassəsinə malik olduğu üçün ayaqqabı izi əmələ gələrkən, nəinki onun xarakterik əlamətləri, hətta ümumi ölçüsü belə düzgün əks olunmur və belə izlər-əksər eyniləşdirmə üçün yararsız olur, yaxud pardaxlanmış, nikkəlləşmiş, habelə səthi hamar olan digər əşyaların səthində papilyar naxışları açıq-aydın əks olunduğu halda, səthi hamar olmayan əşyalarda (dəridə, parçada, işlənmiş ağacda və s.) qalan belə izlər keyfiyyətsiz olur.

Eyniləşdirilən obyektlərin maddi əksləri, yaxud izləri bir qayda olaraq onu qoyan obyektin bütün xarakterik əlamətlərini özündə əks etdirir. Şəraitdən və izin əmələ gəlmə mexanizmindən asılı olaraq, izdə onu əmələ gətirən obyektin bəzi əlamətləri natamam

əks olunur, bəzi əlamətləri isə tamamilə əks olunmur. Bir sıra hallarda isə belə əlamətlər müxtəlif variantlarda əks olunur. Məsələn, hadisə yerində cinayətkarın hərəkətini xarakterizə edən bir neçə ayaqqabı izi tapıla bilər.

Aydındır ki, belə izlər onu qoyan ayaqqabının əlamətlərini eyni dərəcədə özlərində əks etdirə bilməz. Bu izlərin bir qismi isə ayaqqabı altlığının fərdi xüsusiyyətlərini müxtəlif variantlarda özündə əks etdirə bilər (Məsələn, pəncədə olan yamağın müxtəlif variantlarda izlərdə əks olunması).

Bütün bunlar göstərir ki, tədqiqat aparan kriminalist-ekspert eyniləşdirilən obyektə yanaşı, həmin obyektin qoyduğu əkslərin əmələ gəlmə şəraitini və mexanizmini müəyyən etməyə çalışmalı və bu yol ilə alınan məlumatlardan düzgün nəticə çıxartmağı bacarmalıdır.

Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi - eyniləşdirmə prosesinin vəzifəsi maddi obyektlərin eyniliyini müəyyən etməkdir. Lakin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bir sıra hallarda obyektiv səbəblərdən buna nail olmaq mümkün olmur.

Bəzi eyniləşdirilən obyektə müəyyən etmək üçün onun qoyduğu maddi əksdə, yeni izdə obyektə xarakterizə edən əlamətlər əsasında müəyyən qərara gəlmək olmur. İzdə ayaqqabının fərdi xüsusiyyətləri deyil, yalnız ümumi formasının əks olunması və ya mövcud izlər üzrə onun fərdi əlamətlərinin aşkar edilməsi metodunun işlənilməsi (məsələn, qana görə onun qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi), yaxud izi qoyan obyektin itməsi və ən nəhayət, bəzi obyektlərin fərdi müəyyən quruluşa malik olması (məsələn, mürəkkəb, emal, yapışqan və s.) həmin obyektlər üzrə eyniləşdirmə aparılması faktını aradan qaldırır. Bu

kimi hallarda istintaq orqanları belə maddi obyektlərin qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi ilə kifayətlənməli olurlar. Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi dedikdə, istintaqı aparılan hadisə ilə əlaqədar olan bir və ya bir neçə obyektin müəyyən məlum qrup obyektlərə aid olması başa düşülür. Maddi obyektlərin eyniliyinin müəyyən edilməsindən fərqli olaraq qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi ümumi eyniləşdirmə əlamətləri əsasında aparılır (obyektin ümumi forması, ölçüsü, markası, sistemi, buraxılışı və s.). Bu, həmçinin obyektlərin müəyyən qrup əlamətlərin və xassələrin tədqiq edilməsi yolu ilə də müəyyən edilir.

Müəyyən qrup əlamətləri həmin qrupdan olan obyektlərin hamısına aid olan əlamətlərdir.

Məhz elə bu səbəbdən də həmin növ və ya cins obyektlər üçün belə əlamətlər ümumi əlamətlər sayılır. Cins, yaxud da növ özü-özlüyündə şərti anlayışdır. Məsələn, növ dedikdə, bir halda ümumiyyətlə odlu silahları, başqa bir halda qısa lüləli əl silahlarını, daha başqa halda isə tapançanı başa düşmək olar. Odur ki, obyektlərin qrup mənsubiyyətini müəyyən edərkən aşkar edilən əlamətlərin tək-cə sayını deyil, bunların spesifikliyini, yəni həmin əlamətlərin daha geniş növ, yaxud daha dar cins, növ obyektlərə aid olmasını nəzərə almaq lazımdır. Belə ümumi əlamətlər təbii ki, konkret eyniliyi müəyyən etmək üçün əvvəlcədən müqayisə edilən obyektlərin ümumi əlamətləri müqayisə edilməklə aydınlaşdırılır. Obyektin qrup mənsubiyyəti müəyyən edilir. Məsələn, hadisə yerində aşkar edilmiş əl-barmaq izləri ilə izin qoyulmasında şübhə edilən şəxsin daktilokartaya köçürülmüş əl - barmaq əkslərinin tədqiqi, ümumi əlamətlərə müraciət edilməsi ilə başlanır. Əgər

tədqiqat nəticəsində müqayisə edilən əl - barmaq izlərində olan papilyar xətlərin növünün şübhə edilən şəxsin əl-barmaq papilyar xətlərindən fərqləndiyi müəyyən edilərsə, bu zaman xüsusi əlamətlərin müqayisəsinə başlanılır. Əgər müqayisə edilən əl-barmaq əksində olan papilyar xətlərin müxtəlif növ xətlər olduğu müəyyən edilərsə (hadisə yerindən aşkar edilmiş əl - barmaq izinin papilyar xətti qövsü, şübhə edilən şəxsin əl - barmaq papilyar xətti dairəvi), bu vəziyyət hər iki barmaq əkslərinin müxtəlif şəxslərə aid olmasını qəti göstərməklə tədqiqatın davam etdirilməsini aradan qaldırır. Deməli, bəzən qrup mənsubiyyətinin mövcud olması faktı obyektlərin eyniliyini qəti şəkildə rədd edir.

Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsinin cinayət işinin müvəffəqiyyətlə başa çatdırılmasında nə kimi əhəmiyyətə malik olmasını aşağıdakı misaldan daha aydın görmək olar:

«E»-nin meyiti onun yaşadığı kəndin yaxınlığındakı meşədə tapılır. Baxış zamanı meyitin yanında tufəng və cibində bir neçə dolu patron tapılır. Tufəngi müayinə edərkən onun bir lüləsindən atəş açılmış, digər lülədə olan patronun isə atılmamış, patron qabında qalması müşahidə edilir. «E»-nin meyiti yarıldıqda bədənində 12 ədəd əldəqayıрма qırma tapılır. «E»-nin öldürülməsi faktının müəyyən edilməsi üçün onun bədənində tapılan qırmaların, cibində və ona məxsus ov tufənginin lüləsində qalmış patronun içərisindəki qırmalarla eyni tərkibdə olub-olmamasının aydınlaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə aparılan ekspertiza hadisə yerindən götürülən qırmaların tərkibinin meyitin bədənindən çıxarılan qırmaların tərkibindən fərqləndiyini göstərmişdir. Ekspert tərəfindən verilən bu rəy həmin işdə özünü öldürmə deyil, qəsdən adam öldürmə cinayətinin olması fərziyyəsini

irəli sürməyə əsas verməklə cinayət işinin istintaqını düzgün istiqamətə yönəltməkdə mühüm rol oynamışdır. Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsinin əhəmiyyəti yuxarıda qeyd edilənlərlə bitmir. Qrup üzrə aparılan eyniləşdirmə nəticəsində fərqi müəyyən etməli olan obyektin aşkar edilməsini asanlaşdırmaq üçün yoxlanılan obyektlərin dairəsi məhdudlaşır və bununla yanaşı aşkar olunmuş izi qoya bilən konkret əşyalar, yaxud şəxslər haqqında fərziyyələr qurmağa, beləliklə də həmin əşya və ya şəxslərin axtarılmasının məqsədəuyğun təşkil edilməsinə imkan yaradır.

Sual 2. Eyniləşdirmə əlamətlərinin təsnifatı. Kriminalistik eyniləşdirmənin tətbiqi sahələri

Kriminalistik ekspertizanın köməyi ilə həyata keçirilən eyniləşdirmə tədqiqatı əsasən aşağıdakı mərhələlərdən ibarətdir:

1. Eyniləşdirmənin məqsədinin müəyyən edilməsi və tədqiqata hazırlıq;
2. Eyniləşdirmə obyektlərinin ayrılıqda tədqiqi;
3. Müqayisəli tədqiqat;
4. Müqayisəli tədqiqatın nəticələrinin qiymətləndirilməsi.

Eyniləşdirmə tədqiqatının göstərilən mərhələləri sıx əlaqədə olub biri digərini tamamlayır. Kriminalistika üzrə dərslərdə tədqiqata hazırlıq eyniləşdirmə tədqiqatının müstəqil bir mərhələsi kimi qeyd edilmir. Bu vəziyyət həqiqətə heç də uyğun deyil. Başqa tədqiqatlarda olduğu kimi, eyniləşdirmə tədqiqatında da ona hazırlıq tədqiqatının üzvi hissəsini təşkil edir.

Eyniləşdirmə tədqiqatına hazırlıq, ekspert tədqiqatının ilkin mərhələsidir. Bu mərhələdə cinayət işinin materialları öyrənilir, tədqiqatın vəzifələri və onun həcmi müəyyən edilir və nəhayət, eyniləşdirmə obyektləri müayinədən keçirilir.

Təbiidir ki, cinayət işinin bütün materialları deyil, eyniləşdirmənin aparılması üçün bilavasitə əhəmiyyəti ola bilən materiallar öyrənilməlidir. Belə materiallar öz məzmunu etibarlı ilə ekspertə eyniləşdirmə əlamətlərinin düzgün qiymətləndirilməsini kömək etməyə imkan yaradır. Eyniləşdirmə tədqiqatına hazırlıq mərhələsində ekspert eyniləşdirmə obyektlərinin dairəsini və ekspertiza prosesində həll edilməli olan məsələləri müəyyən edir. Bundan sonra eyniləşdirmə obyektləri və müqayisəli tədqiqat aparmaq üçün tədqiq olunan nümunələr müayinə edilir. İstər eyniləşdirilən obyektlərin, istərsə də nümunələrin müayinəsi zamanı ekspert həmin materiallara əsasən qoyulan suallar üzrə eyniləşdirmənin aparılmasının mümkünlüyünü aydınlaşdırır.

Ekspert tədqiqatına təqdim olunan nümunələri müayinə etməklə yanaşı, bunların həm də nə dərəcədə qoyulan tələblərə əməl edilməklə alınmasını da yoxlamalıdır. Məsələn, əgər tədqiq olunan mətn qrafit qələmlə şagird dəftəri vərəqində icra edilmişsə, mətnin icra edilməsində şübhə edilən şəxsdən yazı nümunələri alarkən, həmin növ qələmdən və kağızdan istifadə edilməsi məsləhət görülür. Nümunələr tədqiqat aparmaq üçün yararsız olduqda ekspert əlavə nümunələrin əldə edilməsi üçün müstətiqə müraciət etməlidir.

Ekspertizaya təqdim olunan materiallar (izlər və ya digər əkslər) eyniləşdirmənin aparılması üçün kifayət qədər əlamətlərə malik olmadıqda, yaxud tədqiqat aparmaq üçün yararsız olduqda,

bu zaman ekspert tədqiqatı davam etdirmədən eyniləşdirmənin aparılmasının mümkün olmaması haqda rəy verir. Əksinə, ekspert ekspertizaya təqdim edilən materialları eyniləşdirmənin aparılması üçün kifayət qədər hesab edirsə, o, tədqiqatı davam etdirir.

Ekspert tədqiqatının 2-ci mərhələsində ekspertizaya göndərilən eyniləşdirmə obyektləri ayrılıqda tədqiq olunur. Bu zaman eyniləşdirilən obyektlərin xassə və əlamətləri öyrənilir. Əvvəlcədən müəyyən edilməli olan obyektin ümumi və xüsusi əlamətləri, sonra isə yoxlanılan obyektin əlamətləri aydınlaşdırılır. Eyniləşdirmə obyektlərinin ayrılıqda tədqiq edilməsi zamanı aşkar edilən eyniləşdirmə əlamətlərinin əmələ gəlmə mənbəyi və onların xüsusiyyətləri təklidə mükəmməl öyrənilir və bu əlamətlər arasında olan qarşılıqlı əlaqə aydınlaşdırılır.

Eyniləşdirmə əlamətləri – maddi obyektlərin maddi aləmdə qarşılıqlı əlaqələri nəticəsində əks olunmuş xassələri olub, əks olunmuş obyektlərin eyniləşdirilməsi məqsədi ilə istifadə olunur

Eyniləşdirmə əlamətləri mənşəyinə görə xüsusi və alınma, digər əlamətlərlə əlaqəsinə görə asılı və müstəqil, müəyyən əlamətlərə malik obyektlərin say çoxluğuna görə cins (qrup) və fərdi, təbiətinə görə qanunauyğun və təsadüfi, eyniləşdirmə prosesində əhəmiyyətinə görə fərqləndirici və eyniləşdirici, əlamətin obyektə aid oima müddətinə görə sabit və nisbi, obyektə münasibətinə görə ümumi və xüsusi, xarakterinə görə kəmiyyət və keyfiyyət kimi təsnifləşdirilir.

Ekspert tədqiqat zamanı obyektlərdə əmələ gələn təsadüfi, yaxud xarakterik olmayan əlamətləri obyektə xarakterizə edən spesifik əlamətlərdən fərqləndirməli və aşkar etdiyi əlamətlərin məhz yalnız həmin obyekt üçün xarakterik olmasına tam

inanmalıdır. Beləliklə, eyniləşdirmə obyektlərinin ayrılıqda tədqiqatı təklikdə eyniləşdirilən və eyniləşdirən obyektlər şəklində hərtərəfli və mükəmməl tədqiq edilməsi ilə aparılır. Eyniləşdirmə tədqiqatının 3-cü mərhələsində müqayisəli tədqiqatda eyniləşdirilən obyektlərin xassə əlamətləri dəqiq və mükəmməl müqayisə edilir. Həmin xassə və əlamətlərdən hansılarının uyğun gəlməsi və hansılarının fərqlənməsi aydınlaşdırılır. Eyniləşdirmə obyektlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müqayisəli tədqiqat əsasən aşağıdakı 3 üsul ilə aparılır:

- a) tutuşdurma;
- b) obyektləri üst-üstə qoyma;
- c) obyektləri birləşdirmə.

Tutuşdurmada obyektin eyniləşdirmə əlamətləri digər obyektin həmin əlamətləri ilə bir-bir müqayisə edilir. Belə tutuşdurma obyektin özü, yaxud onların fotosəkilləri üzrə aparıla bilər. Bu zaman ən əvvəl ümumi əlamətlər bir-bir tutuşdurulur. Eyniləşdirmə əlamətlərinin tutuşdurulması prosesində müxtəlif optik cihazlardan və mikroskoplardan istifadə olunur.

Müqayisəli tədqiqatın **obyektləri üst-üstə qoymaqla** aparılması üsulu əsasən möhürlərin və ştampların onların əksləri üzrə eyniləşdirilməsi zamanı tətbiq olunur. Obyektlərin eyniləşdirmə əlamətlərini müqayisə etmək məqsədi ilə həmin obyektlər üst-üstə qoyulur. Bu zaman obyektlərin hər ikisinin, yaxud birinin şəffaf olması (diapozitiv şəklində) tələb olunur. Üst-üstə qoyulan obyektlərin eyniləşdirmə əlamətləri uyğun gəldikdə bir obyektə xarakterizə edən vahid əks alınır. Eyniləşdirmə obyektlərinin birləşdirmə üsulu ilə müqayisə edilməsində obyektlər, yaxud onların fotoəksləri bir-birinə yaxın məsafədə qoyulur və

obyektlərin eyniləşdirmə əlamətləri uyğun gəldikdə biri digərinin davamını təşkil edir.

Müqayisə edilən **obyektlərin hissələrinin birləşdirilməsini** müqayisəedici mikroskopların (MBS - 9, yaxud MB - 2) köməyi ilə də həyata keçirmək olar. Müqayisəli tədqiqatların bu üsulu kəsmə, sürtünmə izləri üzrə eyniləşdirmə aparılarkən daha şox tətbiq olunur.

Eyniləşdirmə tədqiqatının son mərhələsində müqayisəli tədqiqatının nəticələri qiymətləndirilir. Bu zaman tədqiq olunan və müqayisə edilən obyektlərin həm uyğun gələn, həm də fərqlənən əlamətləri dərinədən tədqiq edilir və qiymətləndirilir. Adətən, eyniliyin mövcud olub-olmaması məsələsi qrup əhəmiyyətinə malik olan əlamətlərin müqayisə edilməsi ilə bağlıdır. Eyniləşdirmə obyektlərinin qrup əlamətləri müqayisə edilməsi ilə başlanır. Eyniləşdirmə obyektlərinin qrup əlamətləri uyğun gəldikdə bu vəziyyət bəzən fərdi əlamətlərin qiymətləndirilməsinə keçmədən eyniliyin mövcud olması haqda rəyə gəlməyə imkan verir.

Lakin qrup əlamətləri uyğun gəlmədikdə eyniliyin mövcud olmaması barədə tələsik nəticə çıxarılmamalıdır, bunun qrup əlamətləri dərinədən öyrənilməlidir. Uyğun gələn və fərqlənən qrup əlamətləri məsələnin həllinə əsas vermədikdə fərdi əlamətlərin qiymətləndirilməsi başlanır.

Eyniləşdirmə obyektlərinin fərdi əlamətlərinin uyğun gəlməsi, eynilik haqqında müsbət fikrə gəlmək üçün hələ də tam əsas ola bilməz. Uyğun gələn fərdi əlamətlər həm kəmiyyətçə, həm də keyfiyyətçə kifayətedici olmalı, alınan nəticələr isə elmi üsul və vasitələrin tətbiq edilməsi əsasında əldə edilməlidir. Müqayisəli tədqiqatın nəticələrinin qiymətləndirilməsi ekspertin xüsusi biliyinə

və peşə təcrübəsinə əsaslanmalı və onun daxili inamından irəli gəlməlidir. Eyniləşdirmə tədqiqatında ekspert aşkar edilən əlamətlərin sabitliyini, konkret növ, yaxud cins obyektlərdə bu əlamətlərə nə dərəcədə təsadüf edilməsini və onların müstəqilliyini müəyyən etməklə aydınlaşdırıla bilər.

Sual 3. Kriminalistik diaqnostikanın anlayışı, obyektləri, növləri və vəzifələri.

İlk dəfə olaraq V.A.Snetkov «Problemi kriminalistiçeskoy diaqnostiki» (1972) əsərində «diaqnostik ekspertizalar» termini yaratmışdır.

Sonralar «diaqnostik tədqiqatlar» termini Q.Qranovskinin elmi əsərlərində (1974) öz əksini tapmışdır. Müasir dövrdə cinayətlərin açılmasında, cinayət işləri üzrə ayrı-ayrı halların müəyyən edilməsində, proseslərin vəziyyətinin öyrənilməsində kriminalistik diaqnostika böyük rol oynayır. Kriminalistik diaqnostika obyektlərin, hadisələrin mahiyyətini açır, dərk edir.

Diaqnostika yunan «*diagnosis*» sözündən olub 3 mənada səslənir: dərk etmə, fərqləndirmə, müəyyən etmə.

Kriminalistik diaqnostikanın ümumi vəzifəsi obyektiv həqiqətin müəyyən edilməsi, obyektlərin (hadisələrin) xüsusiyyətlərini, vəzifələrini öyrənməkdən, izah etməkdən ibarətdir.

Kriminalistik diaqnostikanın predmetini obyektlərin, onlarda baş verən dəyişikliklərin, belə dəyişikliklərin səbəblərini, törədilmiş cinayət hadisəsi ilə əlaqəsini müəyyən etmək məqsədi ilə xüsusiyyətlərin və ziddiyyətlərin tədqiqi kimi qeyd etmək olar.

Kriminalistik diaqnostikanın ümumi vəzifələrini aşağıdakı kimi təsnifləndirmək olar:

a) cinayət hadisəsinin məkan quruluşunun müəyyən edilməsi (cinayət harada və hansı şəraitdə baş verib, nəqliyyat vasitələrinin konkret toqquşma yeri, əldə olunan izlərin hansı cinayət hadisəsinə aidiyyəti olması);

b) hadisənin ayrı-ayrı mərhələlərinin mexanizminin müəyyən edilməsi (manəenin sındırma istiqaməti və xarakteri, toqquşma anında nəqliyyat vasitələrinin qarşılıqlı vəziyyəti, saxta pul nişanələrinin hazırlanma üsulu və s.);

c) hadisə yerinin şəraitinin maddi quruluşunun müəyyən edilməsi (bu şəraitin obyektlərinin xassəsi və vəziyyəti necədir, cinayət alətinin seçilməsi, cinayətin gizliliyinin təmin edilməsi və s.);

ç) cinayət hadisəsinin zaman xarakteristikasının müəyyən edilməsi (hadisə nə vaxt baş verib, onun törədilməsi üçün nə qədər vaxt tələb olunub).

Kriminalistikada diaqnostik vəzifələr aşağıdakı kimi təsnifləşdirilir:

1. Obyektin xassələrinin və vəziyyətinin diaqnostik öyrənilməsi.

a) bilavasitə onun tədqiqi zamanı;

1.1. Obyektin əvvəlcədən müəyyən xarakteristikalara uyğunluğunu müəyyənləşdirmək üçün onun xassəsinin və vəziyyətinin tədqiqi (məsələn, təqdim edilmiş silah odlu silaha aiddirmi).

1.2. Obyektin faktiki vəziyyəti onun eyni qrup obyektlərdən fərqli cəhətləri (məsələn, təqdim olunmuş silah sazdırmı və atəş üçün yararlıdırımı).

1.3. Obyektin ilkin vəziyyətinin müəyyən edilməsi (mexaniki dəyişikliyə məruz qalmış yazının ilkin məzmunu necə olmuşdur).

1.4. Obyektin xassəsinin dəyişməsinin səbəb və şəraitinin müəyyən edilməsi (məsələn, tətiyə təsir göstərmədən bu silahdan atəş açılmanın texniki səbəbi nədir).

b) obyektin əksinə görə:

1.5. Obyekt üzərində əks olunan izlərin olmasının və onların məlumatlılıq dərəcəsinin müəyyən edilməsi (məsələn, butulka şüşəsi üzərində əl barmağı izləri varmı, əgər varsa onlar eyniləşdirmə üçün yararlıdırımı).

1.6. Obyektin əksinin əmələ gəlməsi zamanı onun xassəsinin və vəziyyətinin müəyyən edilməsi (məsələn, yazı xəttini icra edən şəxs hansı vəziyyətdə olmuşdur).

1.7. Əksdə qeyd olunmuş obyektin xassə dəyişikliklərinin səbəbinin müəyyən edilməsi (məsələn, tədqiq olunan iz yolunda sağ və sol addımlar arasında ciddi fərq nədən ibarətdir).

2. Hərəkətlərin, obyektlərin və ya onların əkslərinin tədqiqinin nəticələrinə əsasən kriminal şəraitin inteqral diaqnostikası.

2.1. Nəticələr üzrə hadisənin mexanizmi və halları haqqında mülahizələrin söyləmə imkanının müəyyən edilməsi (məsələn, yol - nəqliyyat hadisəsi ilə əlaqədar hadisə yerində aşkar olunmuş izlərə əsasən nəqliyyat vasitələrinin toqquşma yerini müəyyən etmək olarmı).

2.2. Hadisənin ayrı-ayrı mərhələlərinin müəyyən edilməsi (məsələn, yol- nəqliyyat hadisəsinin ilkin mərhələsində toqquşmaya qədər digər nəqliyyat vasitələrinin hərəkət istiqamətləri və rejimi necə olmuşdur).

2.3. Hərəkət mexanizminin və onun dinamikasının müəyyən edilməsi.

2.4. Hadisələrin baş vermə vaxtının (müddətinin), xronoloji ardıcılığının müəyyən edilməsi (məsələn, tətbiq edilən sındırmanın üsulundan asılı olaraq ona nə qədər vaxt sərf olunmuşdur).

2.5. Hərəkətin yerini, onun sərhədini müəyyən etmək (məsələn: piyada yolun hansı hissəsində vurulmuşdur).

2.6. Hadisə iştirakçılarının qarşılıqlı vəziyyətini müəyyən etmək (məsələn, atəş zamanı atəş açanla zərərçəkənin qarşılıqlı vəziyyəti necə olmuşdur).

2.7. Müşahidə olunan nəticələrin səbəbini müəyyən etmək (məsələn, binada partlayışın və yanğının səbəbi nədir).

2.8. Hərəkətin baş verdiyi şəraitin müəyyən edilməsi (məsələn, bu şəraitdə alovun intensiv yayılmasına hansı hallar kömək etmişdir).

3. Hadisələr, hərəkətlər arasında səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsi.

3.1. Baş vermiş hərəkət və nəticələr arasında səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsi.

3.2. Baş vermiş nəticələrin səbəblərinin müəyyən edilməsi (binada baş vermişin partlayışın səbəbi nədir).

3.3. Müəyyən şəraitlərdə hərəkətlərin baş verilməsi və ya faktların yaranması mümkünlüyünün müəyyən edilməsi.

3.4. Hərəkətlərin xüsusi qaydalara uyğunluğunun (uyğunsuzluğunun) müəyyən edilməsi.

Kriminalistik diaqnostikanın quruluşunu ümumi şəkildə aşağıdakı kimi təsəvvür etmək olar: məqsədin müəyyən edilməsi; obyektlərin ilkin təhlili; analogi müqayisə; əldə edilmiş nəticələrin

dəqiqləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi; nəticələrin rəsmiləşdirilməsi.

Kriminalistik eyniləşdirmə və diaqnostika bir çox ümumi əlamətlərə malikdir. Lakin fərqli cəhətlər də var. Eyniləşdirmə prosesində müqayisəli tədqiqat konkret obyektə müəyyən etmək üçün, diaqnostik tədqiqat isə hadisənin konkret şəraitini müəyyən etmək üçün tətbiq edilir.

Diaqnostik tədqiqatlarda analoji və müqayisə metodları ilə yanaşı, modelləşdirmə, eksperiment, ölçmə və s. metodlar da tətbiq edilir.

«Diaqnostik tədqiqat» anlayışına aşağıdakılar daxildir:

- a) obyektin xüsusiyyətlərinin və vəziyyətinin müəyyən edilməsi;
- b) baş vermiş hadisənin hallarının aydınlaşdırılması;
- c) məlum faktlar arasında səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsi.

Diaqnostik tədqiqat obyektinin faktiki vəziyyətinin, onun keçmişdə mövcud olmuş zahiri görünüşünün müəyyən edilməsinə kömək edir. Çox zaman diaqnostik tədqiqatlar eyniləşdirmədən əvvəl həyata keçirilir, obyektə izə görə eyniləşdirmədən əvvəl ekspert izi eyniləşdirmə üçün yararlı olmasını, xarakterik əlamətlərin əks olunmasını, iz əmələgəlmə prosesində obyektin faktiki vəziyyətini müəyyənləşdirməli olur.

Hadisə yerində izlərin diaqnostik təhlili zamanı cinayət hadisəsinin hallarını müəyyən etmək mümkündür. İzlərə görə hadisənin törədilmə mexanizmini bərpa etmək, izlərin meydana gəlmə ardıcılığını aydınlaşdırmaq və bunun əsasında cinayətkarın hərəkətlərinin mexanizmini müəyyənləşdirmək olar. Məsələn, qan izlərinin formasına, vəziyyətinə görə zərərçəkmiş zədələrin vurulma yerini, onun yerinin dəyişdirilməsini, hansı vəziyyətdə

olmasını, harada dayanmasını və s. müəyyən etmək mümkündür. Ateş izlərinə görə onun istiqamətini, məsafəsini, istifadə olunan silahın xarakterini və təyinatını, atəş açanda zərərçəkmişin qarşılıqlı vəziyyətini və s. müəyyən etmək olar.

Faktlar və obyektlərin arasında münasibətlərin aydınlaşdırılması ilə bağlı keçirilən tədqiqatlar da diaqnostik tədqiqatlara aiddir. Diaqnostik tədqiqat prosesində hadisələrin səbəbləri, mexanizmi, obyektlərin xüsusiyyətləri haqqında müəyyən nəticələrə gəlmək mümkündür.

Kriminalistik diaqnostikanın elementləri krimi-nalistik fərziyyələrin qurulmasında, yoxlanılmasında daha çox təzahür olunur. Diaqnostik hipotezədə olan elementlər istintaq fərziyyələrində açıq-aydın görünür. Hipotezanın diaqnozlaşdırılması hansı mərhələləri keçirsə, fərziyyələrin qurulması və yoxlanılması həmin mərhələləri keçir. Müstəntiq müəyyən məlumatlara əsaslanaraq hipotezanın ilkin mərhələsi kimi fərziyyələri formalaşdırır.

Müstəntiqin fəaliyyətində kriminalistik diaqnostikanın mühüm elementlərindən biri səbəbli əlaqənin müəyyən edilməsidir. Səbəbli əlaqə diaqnostikanın məqsədi, həmçinin hadisənin (faktların) dərk edilməsinin aralıq mərhələsi də ola bilər.

Müstəntiq istintaq hərəkətlərinin keçirilməsində kriminalistik diaqnostikadan istifadə edir.

Hadisə yerinə baxış zamanı izlərin tədqiqi prosesində daha çox istifadə olunur. Məsələn, ayaq izlərinə görə tək-cə şəxsiyyəti eyniləşdirmək yox, həmçinin onun hərəkətin istiqamətini, sürətini, yük aparmasını, fiziki vəziyyətini müəyyən etmək olar. Sındırma izlərinə görə tətbiq olunan üsul və vasitələr, cinayətkarın peşə

vərdişləri, fiziki gücü və s. haqqında mülahizələr yürütməyə imkan verir.

Kriminalistik diaqnostikadan eksperiment istintaq hərəkətinin keçirilməsində də istifadə olunur.

Kriminalistik diaqnostika nöqteyi-nəzərindən eksperimentə yanaşdıqda aşağıdakı xüsusiyyətləri qeyd etmək olar:

- hər hansı hadisə (fakt) haqqında mülahizələrin yoxlanılması;
- yoxlanılması tələb olunan fərziyyələrin qurulması;
- hər hansı halın olub - olmaması ;
- yoxlanılması tələb olunan hadisənin təkrarlanması üçün onun spesifik əlamətlərinin təhlili;
- ayrı-ayrı təcrübələrin keçirilməsindən ümumi müşahidəyə doğru hərəkət etmək.

N ə t i c ə

Mühazirəyə yekun vuraraq aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1.Kriminalistik eyniləşdirmə prosesi cinayətlərin açılması və istintaqının aparılması üçün misilsiz əhəmiyyət kəsb edir.

2.Eyniləşdirmə maddi əkslərə, həmçinin yaddaşa həkk olunmuş obrazlara əsasən aparılır.

3.Eyniləşdirmədə iki obyekt – eyniləşdirən və eyniləşdirilən obyekt iştirak edir.

4.Maddi obyektlərin qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi eyniləşdirmə üçün əsas yaradır.

5.Maddi obyektlərin qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsinin əhəmiyyəti təkcə eyniləşdirmənin ilk mərhələsi olmaqla bitmir. Bir sıra hallarda qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi müstəqil tədqiqat kimi aparılır. Belə tədqiqatlar nəticəsində əldə edilən məlumatlar əksər hallarda bilavasitə sübut olmasalar da, istintaqın aparılması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

6.Qrup mənsubiyyətinin müəyyən edilməsinin sübut əhəmiyyəti şəraitdən asılı olaraq müxtəlif ola bilər. Məsələn: foto-şəkilin arxasında müxtəlif növlü yapışqanın müşahidə olunması fotosəkilin başqa sənəddən çıxarılıb yarışdırılmasını göstərir.

7.Eyniləşdirmənin obyektləri iz qoyma və iz götürmə qabiliyyəti ilə yanaşı fərdlik, nisbi dəyişməzlik xassələrinə də malik olmalıdır.

8.Digər elmlərdə tətbiq olunan eyniləşdirmədə oxşarlıq əsasında qrup mənsubiyyəti müəyyən edilir. Kriminalistik eyniləşdirmədə isə ilk növbədə obyektin fərdi mənsubiyyəti müəyyən olunur.

Mühazirənin 3-cü sualında kriminalistik diaqnostikanın anlayışı, mahiyyəti, obyektləri, vəzifələri, tətbiqi sahələri açıqlanmışdır.